

HORTHY HOSSZÚ ÁRNYÉKA

Orbán Viktor miniszterelnök a megújult Klebelsberg-kastély ünnepélyes átadásán egybekel mellett arról beszélt, hogy a 20. század második és harmadik évtizede a magyarság történetének súlyos próbaköve volt, és csak néhány kivételes államférfiúnak, Horthy Miklós kormányzónak, Bethlen István miniszterelnöknek és Klebelsberg Kuno miniszternek köszönhető, hogy az elvesztett világháború, a vörösteror 133 napja és a trianoni diktátum roppant súlya alatt „mégsem temetett minket maga alá a történelem”.

» SZÉNÁSI Sándor

Amikor a kormányfő kivételes államférfiúnak nevezte Horthy Miklóst, nem lépett át semmiféle határt, még akkor sem, ha ezt a szókapcsolatot eddig (tudtunkkal) nem használta. De ez mindegy is, csak nyelvi játékról van szó. Hiszen a kormányzó és kora már régen a határon vagy – aktuálisan szólva – a kerítésen belül van, része a politikai mitológiának és eszköztárnak, olyan újjáépített nemzeti hagyomány, amely nélkül a jobb- és szélsőjobb úgy érezné, a levegőben lóg. Ez a meggyőződés érinti a kisszámú konzervatív demokratát is, akik érthetően nem akarják elveszíteni a kor valódi politikai, filozófiai és polgári nagyságait, és kínlódnak ezek Janus-arcúságával: az ország szolgálatát tehetségesen ellátó embereket is sokszor jellemző arisztokrata elitizmussal, vezérkultusszal, a korszak antiszemitizmussal. Úgy érzik, se velük, se nélkülük, ez az aggály azonban a jobboldalon ritkán mutatkozik.

A kormányzói imázs persze változott, hol így, hol úgy: annyi biztos, hogy a Rákosiék által meghamisított és a Kádár-kor végén is torzított Horthy-kép át- és visszarájzolása, színezése és persze bizonyos részletek kiretusálása a rendszerváltással kezdődött el. De minek a tükre volt ő az új jobboldal lázas hagyománykeresésében?

Ha az MDF-es vezetőknek az 1993-as kenderesi újratemetés kapcsán elhangzott nyilatkozatait olvassuk, Horthy az a személyiség, aki sosem szolgált idegen érdeket (Lezsák Sándor), aki előtt politikusként is tisztelegni kell (Für Lajos), aki férfiasan bátor és rendíthetetlen magyar (Boross Péter), aki igazi hazafi volt

(Antall József). Ezt az epitheton ornamst Lázár János miniszter pár napja megismételte. Ám Antall azt is mondta, hogy őt nem a nosztalgia fűti, hanem az igazságos megítélés helyreállítása. Ez azonban nem volt teljesen igaz, az MDF-éra a Horthy-korszak szellemjárása volt, néha a komikumig; e sorok írója emlékszik arra, hogy a Magyar Rádió Vasárnap Újság című műsorában Für Lajos és egy másik neves pártvezető azon vitakozott hevesen, hogy milyen lovon vonult be Horthy Kolozsvárra 1940-ben.

Talán a pej győzött.

A kilencvenes évek eleje más szempontból is megalapozta a mostani hatalmi elit Horthy-képét, és nem csak az 1993-as, politikai üzenetű tett újratemetéssel. Antall 1990 júliusában a zsidó mártírok emlékművénel mondott egyébként nagyon tisztességes beszédében arra tett utalást, hogy az 1944. március 19-i német megszállás után történetekért, vagyis a zsidók deportálásáért is a náciak viselik a felelősséget. Az ezt a tézist az Alaptörvénybe beépítő Fidesz tehát nem talált fel semmi újat.

Mint ahogy igazából az MDF sem. Az általa látottot férfias hazafi arcképe a múlt század húszas éveiből származik, akkor öccsellenciája lelki és fizikai működésének lényegét az országmentő jelzővel írták le, bár ugyanazokban az években Horthy más és más oldalakról a felségárul és a véres kezű gyilkos minősítést is megkapta. Azt mondhatjuk tehát, hogy Horthy eleve több példányban, egymást kizáró alakmásokban jelent meg, a magyar történelemben nem egyedülálló módon jelenítve meg a gyilkost és a megmentőt is egy személyben. Később a Felvidék és Erdély visszatérése idején még megkapta az országgyarapító nevet, és ezzel kész is lett a leltár. Turbucz Dávid történész, aki két könyvet is írt Horthyról és a Horthy-kultusz történetéről, azt mondja, a kormányzóval kapcsolatos minden szóhasználat huszadik századi, ehhez senki nem tett hozzá semmit.

Kinek-kinek a maga Horthyja lebeg a feje fölött, mintha lufist játszanának, pedig a játékhoz némelyeknek túl nagy az árnyéka.

Nem tudni, hogy a rendszerváltás elején a politikusi nosztalgiákat leszámítva egyáltalán megjelent-e Horthy a közgondolkodás horizontján. 1999-ben azonban a Medián felmérése szerint nagyon is jelen volt, de csak a megkérdezettek 9 százaléka tartotta pozitív politikusnak. 2006-ban viszont már 18 százalék gondolt rá elismerően, az elutasítók aránya 41 százalék volt. Mai adatról nem tudok, de a növekedés folytatódhatott.

Az ok természetesen a politika. A helyzet az, hogy ma már létezik komoly, több oldalról érvelő Horthy-irodalom (sok egymást kizáró konklúzióval persze, de hát tudjuk, nem egyetlen Horthyról beszélünk), vagyis egy épeszü ember össze tudna rakni egy többé-kevésbé valószínű narratívát. Tudna, de nem feltétlenül akar, mert a saját körén belül ez a kép gyakran használhatatlan. A Horthy-korszak és maga a kormányzó személye ugyanis a jobboldali hatalmi elit turbófokozatra kapcsolható lélekidomár szettjének egyik főegysége, olyan parlamentáris autokrácia politikai mintáját sugározza ki, amelyben ez az elit élni szeretne, sőt a társadalom egy része is.

Ez a rész a „kivételes államférfiú” kifejezést természetesen pecsétnek tekinti a saját, eddig is létező elfogultságain, gyűlöletein és félelmein, és szobrokat csinál vagy csinálna Horthyból, utcanévvé teszi, az idejét régi szép időnek nevezi, ahol még rend volt, ahol nem mondtak le gyáván Erdélyről és ahol nem babusgatták a zsidókat, mint most. Tökécski László történész komoly társadalomlélektani ismeretekről tett tanúbizonyságot, amikor, mégiscsak dúsítva valamivel a Horthy-kép katyvaszát, Horthyt a polgári rend emberének nevezte, bár a polgár szó itt erősen tűnik. Egy kortárs, tudjuk, kicsit másképp vélekedett: „Óh, én nem így képzeltem el a rendet. (...) Sem népet, amely retteg, hogyha választ, / szemét lesütve fontol sanda választ / és vidul, ha toroz.”

De hát József Attila csak egy költő volt.

A társadalom másik részének közben már Horthy nevével is forog a gyomra.

Az tehát, hogy mit mond Turbucz Dávid, Karsai László vagy éppen Tökécski László és Schmidt Mária, sokszor csak annyiban érdekes, amennyiben felhasználható a már létező ítéletek és előítéletek megerősítésére. Ezek pedig úgy foglalhatók össze, hogy a jobboldaliak szerint a baloldal csak Horthy lefaszítzására képes, a baloldali-liberálisok meg az úgynevezett „árnyalt” megközelítés fogalmában látnak, gyakran okkal, relativizálást, Horthy tetteinek nem is olyan burkolt igazolását, tekintettel a „történelmi kényszerűségek” viharaira.

Az árnyalt megközelítés mellett jobboldali politikusok és történészek gyakran használják a kiegyensúlyozás szükségességét is, amiből néha különös dolgok következnek: egy ilyen érvelés szerint Horthy ugyan felelős a vidéki zsidóság deportálásáért, a budapestieket azonban megmentette. Ez azt jelentené, hogy a két eset kioltja egymást, vagyis tulajdonképpen nem történt semmi.

Mi következik mindebből?

Semmi olyan, ami eddig még ne lett volna. Szakály Sándor hadtörténész, a kormány által létrehozott Veritas intézet főigazgatója azt mondja, Horthy megítélésében soha nem lesz egységes álláspont, és ez igaznak is tűnik, addig legalábbis, amíg Horthy a politika világának élőhalottja, bármikor bevethető zombija marad. Addig ez a nyilvánvalóan gyenge képességű, szűk látókörű, újdonsült kormányzóként még gyakran jól választó, a későbbi drámai helyzetekben viszont a legtöbbször rosszul döntő, elfogult ember egyszerre lesz nemzeti hős és a sátán maga. Miközben a valóság más, szomorúbb, leverőbb. Horthy személyében a korlátolt középszer uralta az országot huszonnégy évig, és lett sok-sok ember halálának okozója vagy felelőse.

Ezt az embert nevezte kivételes államférfiúnak a miniszterelnök, hogy a szoborállításon gondolkodó jobbikos polgármesterek örüljenek, lássák, nincsenek a szélsőjobboldalon egyedül, és inkább rá szavazzanak, mint saját, egyre puhábbban fogalmazó pártelnökökre. ■